

Fragmenten van een Vita van St.-Blasius afkomstig uit Krewerd

Het lot van oude perkamenten

De uitvinding van de boekdrukkunst, of beter gezegd het ruime gebruik dat men van deze nieuwe vinding maakte, heeft voor de overlevering van oude handschriften dikwijls funeste gevolgen gehad. Hoewel onze middeleeuwse voorvaders vanwege de waarde van het materiaal, de kosten van het handwerk en de moeite eraan besteed, een handschrift als een kostbaar bezit beschouwden, schrokken zij er anderzijds toch ook niet voor terug een dergelijke codex te vernietigen. Dikwijls werd meer waarde gehecht aan het materiaal, in casu het perkament, dan aan het behoud van de tekst. Talrijk zijn de gevallen waarin de moeizaam geschreven codices werden afgekrabt en van een andere tekst werden voorzien. Het zijn de z.g. palimpsesten, waarvan de oude tekst dankzij de moderne techniek weer leesbaar gemaakt kan worden.

De grote slag viel voor de oude handschriften toen zij vervangen konden worden door gedrukte en, wat betreft de inhoud, dikwijls betere teksten. Het is een ramp dat men bij het eerste enthousiasme voor de nieuwe uitvinding niet het nodige respect heeft kunnen opbrengen voor de overbodig geworden perkamenten. Het zal wel nooit zijn na te gaan hoeveel er in het begin van de 16e eeuw aan moeizaam vervaardigde handschriften verloren is gegaan.

Wat is er met het oude handwerk gebeurd? We zouden de praktische zin van de middeleeuwse mens miskennen wanneer we menen dat de z.g. onbruikbaar geworden handschriften zonder meer vernietigd zijn. In ogenblikken van religieus fanatisme heeft men wel eens stapels codices verbrand, maar de gewone gang van zaken was dit niet. Perkament bleef een kostbaar materiaal, vooral voor de boekbinder. Hoeveel fragmenten van oude handschriften zijn er niet verwerkt in de nog steeds kostbare banden van de vroegste drukken? De in bibliotheken en archieven bewaarde stukken die eens als schutblad, rugversteving of samengeperst tot karton in deze banden verwerkt waren, zijn ontelbaar.

Maar dit was niet het enige doel waarvoor zij werden gebruikt of beter gezegd misbruikt. In de reliekenschat van de oude abdij van Egmond, tot 1950 in Haarlem bewaard, trof men als pakmateriaal verschillende, uiteraard kleine fragmenten van papieren en perkamenten geschriften aan, zoals b.v. een glosse op het Sint-Jansevangelie van de bekende midden 14e eeuwse sprookspreker van het Beierse Huis, Augustijnen van Dordt.

Een ander zeer praktisch doel waarvoor perkament dienst kon doen was het dichtplakken van houten orgelpijpen en blaasbalgen. De abdij van Egmond bezit verschillende fragmenten die via

een bevriende orgelrestaurateur verkregen werden. Hieronder bevinden zich enkele gedeelten van een missaal en een getijdenboek, gevonden in het orgel van de parochiekerk te Warmond.

Fragmenten uit Krewerd (pl. 1)

Het was een van uw redakteuren, Drs. R. Steensma, die mij onlangs foto's van soortgelijke beschreven fragmenten perkament zond. Deze werden in april jl. tijdens de restauratie van het orgel in de Ned. Herv. kerk te Krewerd (Gr.) in de blaasbalg gevonden. Twee ervan bleken beschreven te zijn. Het eerste stuk (fragment 1 en 2) is het onderste gedeelte van een half dubbelblad, terwijl het tweede (no's 3-5) uit een bijna volledige bladzijde bestaat met twee onderaan geplakte fragmenten.

De tekst met vertaling geven wij in de bijlage. Het onderzoek naar de tekst was niet erg moeilijk. Fragment 1 begint met de woorden "Sanctus Blasius" en deze woorden vinden we ook in de fragmenten 2 en 3. De veronderstelling dat de stukken een deel van een "vita" van de martelaar Blasius vormden, lag derhalve voor de hand. In zo'n geval plegen de "Acta Sanctorum" de oplossing te geven, een werk van het instituut van de Bollandisten, paters Jezuïten, genaamd naar de stichter van het instituut, Jean Bolland († 12 sept. 1665). Sinds het begin van de 17e eeuw wordt eerst te Antwerpen maar later te Brussel, aan de uitgave van de levens van alle heiligen die op de kalender voorkomen, gewerkt. De eerste delen verschenen in 1643. Welnu, Blasius komt op de feestkalender op 3 februari voor en zijn leven vinden we dan ook in het eerste deel van februari beschreven.

Toen dit boekwerk in 1658 gepubliceerd werd, kende men van Blasius vier verschillende "vitae". Tegenwoordig zijn het er zes, benevens enkele aanvullingen met wonderverhalen. De Krewerdse fragmenten vinden we bijna

pl. 2. St.-Blasius. Houten beeld van Andreas Lackner, 1518 (Wenen, Kunsthistorisches Museum).

letterlijk in de tweede door de Bollandisten uitgegeven "vita" terug. Dit behoeft ons niet te verwonderen, want de uitgever schrijft er boven, dat deze "vita" uit een oud Utrechts handschrift van de kerk van St.-Maarten overgenomen was. Zo blijkt voor wat betreft deze "vita" een plaatselijke traditie te bestaan.

Onze fragmenten uit Krewerd treft men bijna letterlijk in de "Acta Sanctorum" aan. Bijna, want er zijn kleine varianten en deze leren ons juist iets over de codex waaruit de stukken afkomstig zijn. Fragment 1 dat in de "vita" van de Bollandisten midden in hoofdstuk 5 aanvangt, begint hier met een initiaal

S terwijl ook de zin vanwege een nieuw begin iets gewijzigd is. De indeling is derhalve geheel anders. Waarom? Ik meen dat de oplossing in fragment 2 moet worden gezocht, en wel geheel aan het einde, waar na de woorden "itinere gesta" - halfweg hoofdstuk 7 - een T staat. Het boek waaruit de Krewerdse fragmenten afkomstig zijn was nl. geen boek met heiligenlevens, maar een codex bestemd voor gebruik in de kerk ten dienste van de liturgie. Tijdens het nachtelijk koorgebed werden gedeelten voorgelezen, speciaal die welke betrekking hadden op het leven van de heilige wiens feest men vierde. Wegens de beperkte tijd kon niet de gehele "vita" gelezen worden, maar slechts enkele uitgekozen stukken (*lessen*). Deze werden dan stuk voor stuk, afgewisseld door gezangen, voorgelezen terwijl de lezer het eind van elke les aankondigde met de woorden: "Tu autem Domine miserere nobis" - "Heer ontferm u over ons". Deze altijd gelijkvloeiende formule werd aangeduid door de eerste letter, de T. De perkamenten gevonden in de blaasbalg van het orgel te Krewerd zijn dus delen

van een "lectionarium" of lessenboek voor de nachtgetijden.

Het leven en de verering van St.-Blasius
(pl. 2-3)

De heilige Blasius was in het begin van de 4e eeuw bisschop van Sebaste in Armenië. Tijdens de vervolgingen onder keizer Licinius (ca. 316) vluchtte hij doch werd gegrepen en na verschillende martelingen onthoofd. Volgens de legende zou hij in de kerker een kind dat een visgraat in de keel had, van de verstikkingsdood hebben gered. Verder werd een arme vrouw, wier zwijn door een wolf verslonden was, eveneens door hem geholpen. Als dank bracht zij de bisschop vlees, brood en een kaars. In het oosten is de verering van St.-Blasius zeer oud: reeds in de 6e eeuw werd hij daar aangeroepen tegen keelziekten. In het westen werden zijn relieken en daarmee zijn verering in de 9e eeuw verbreid. Uit deze tijd dateert een afbeelding van de legende in de cryptekeer van de S. Clemente te Rome. In onze streken werd St.-Blasius vooral bekend door de bouw van de Blasius-

pl. 3. Scène uit de marteling van St.-Blasius. De heilige wordt met knuppels bewerkt, vervolgens in een raamwerk opgehangen en met gloeiende hekels gefolterd. Detail van de versiering in verguld koper op de achterwand van een draagaltaar uit het klooster Abdinghof (ca. 1100). (Paderborn, Franziskaner-Kirche).

abdij in het Zwarte Woud (St. Blasien). In de Late-Middeleeuwen werd hij gerekend tot de veertien noodheiligen, die bij verschillende ziekten en gevaren aangeroeven werden. Zijn hulp werd speciaal bij keelpijn, pest en tandpijn gezocht. In de katholieke kerk bestaat het gebruik om op 3 februari twee kaarsen te zegenen en deze, onder aanroe-

ping van de voorspraak van St.-Blasius, tegen de keel te houden. In de iconografie wordt Blasius als bisschop met staf, mijter en soms een boek voorgesteld. Als persoonlijke attributen treden op: kaars en/of zwijnskop en/of hekel.

Sint-Adelbertabdij, Egmond-Binnen
Oktober 1969

BIJLAGE

Fragment 1 (Acta Sanct. Febr. I p. 340 no. 5)

Sanctus Blasius nunciis respondens intrepido animo et vultu satis hilari. Si preses inquit, filioli me vocat camus simul et in nomine domini ad eum properemus. Nunc quippe memor mei Dominus esse dignatus est. Nunc tempus est acceptabile, nunc dies salutis, quo vinculis cor-

poris hujus absolvi et ad christum venire debeo. Tercio enim in hac nocte dominus apparuit dicens: Surge Blasi et more solito mihi
.....

Fragment 2 (Acta Sanct. Febr. I p. 340 no 6)

imponens et parvulos benedixit et morbos sanavit, igitur pagani videntes tot et tanta miracula, que per eius orationes dominus faciebat, nonnulli ad dominum per sancta sua monita conver-

si sunt. Neque hominibus tantum sanctus Blasius in variis languoribus et diversis necessitatibus curam impendebat sed et bestiis et jumentis lesis succurrebat et noxiis imperabat. Siquidem ad utrunque testi-

monium duo sunt perlata satis miracula in presenti itinere gesta. T

De heilige Blasius antwoordde de boden onverschrokken en met een blij gezicht: Als de landvoogd mij roept kinderen, laten we dan samen gaan en ons in de naam des Heren tot hem spoeden. Want nu heeft de Heer zich vergewaardigd aan mij te denken. Nu is het de gunstige tijd, nu de dag van geluk waarop ik van de boeien

van mijn lichaam geslaakt moet worden en ik tot Christus komen moet. Driemaal is de Heer namelijk vannacht verschenen met de woorden: Sta op Blasius (en volg) mij op jouw gewone manier . . .

legde (de handen op), zegende de kinderen en genas de zieken. Toen de heidenen zagen hoeveel en hoe grote wonderen de Heer op zijn gebeden verrichtte, zijn er enkelen op zijn heilige vermaningen tot de Heer bekeerd. En niet slechts aan mensen besteedde de heilige Blasius in verschillende ziekten en noden zorg maar ook dieren en vee dat gekwetst was kwam hij te hulp en de schadelijke invloeden legde hij zijn wil op. Tot getuigenis van beiden zijn er twee wonderen overgeleverd die op deze tocht zijn geschied.

Fragment 3. (Acta Sanct. Febr. I p. 341
no. 10 eind en no. 11)

Vel mandatis mulier di(missa ad)
domum suam cum gau(dio re-)
versa est, glorificans(et benedi-)
cens deum in omnibus mira(bilibus)
et misericordiis suis. Pre(ses vero)
jussit sibi secundo in secre(tario tri-)
bunal preparari et ibidem(sibi)
beatum martyrem Blasium pre(senta-)
ri. Et adducto eo dicit (ei: Blasi)
unum tibi elige e duobus, a (ut ado-)
ra deos et eris noster amicus(aut)
certe si hoc facere contem(pseris)
diversis et gravibus supplici(is sub-)
jacebis et mala morte ju (.)
Sanctus Blasius dixit: Jam d(ixi tibi)
preses, deos non esse simulacra(que co-)
lis, ligna, lapides, eramenta(ar-)
gentum et aurum, opera ma(nuum ho-)
minum. Neque enim dii(esse possunt)
qui ab hominibus fiunt et ipsi)

non fe(cerunt celum et terram)

Fragment 4. (Acta Sanct. Febr. I p. 341
no. 12)

(Ja)m caro spi(ritui) consentit)
(et spiritus)adversum carnem non
(concupiscit)
(celo)vicinum terra omnia et vestra
(vo)biscum tormenta despicio. Idcir(co)
vero penas formidare vel(quasi)
(gravia)sentire non (possum).

Fragment 5. (Acta Sanct. Febr. I p. 340
no. 4)

.(conscenderent
(et nusquam ulla)m ut non ita dicam
(capere sed non visu compre)hendere
qui

.

met deze woorden werd de vrouw
weggezonden en keerde zij
blij naar huis terug terwijl zij God
verheerlijkte en zegende voor al zijn
wonderen en barmhartigheid. De
landvoogd echter beval voor de
tweede maal de rechtbank in zijn
werkkamer in te richten en daar
de zalige martelaar Blasius hem voor
te geleiden. Toen hij daar stond
voegde hij hem toe: Blasius maak
een keus uit deze beide dingen, of-
wel aanbid de goden en je bent
onze vriend, ofwel als je dit
niet wenst te doen zul je zeker aan
verschillende zware mar-
telingen onderworpen worden en
tot een jammerlijke dood veroordeeld
worden. De heilige Blasius zei: Ik
heb U al gezegd, landvoogd, dat de
afgoden

die Gij vereert geen goden zijn,
maar hout, steen, brons, zilver
en goud, werk van mensenhanden.
Want wie door mensen gemaakt worden
kunnen geen goden zijn en zij hebben
hemel en aarde niet zelf gemaakt.

Nu is het vlees eensgezind met
de geest en verlangt de
geest niet tegen het vlees

de aarde is dicht bij de he-
mel en al uw martelingen veracht
ik met u. Daarom kan ik waarachtig
de pijnen
niet vrezen of als ernstig be-
schouwen.

en nooit kan iemand om zo te
zeggen begrijpen
of zien